

Din İshâq, Ibn 'Arabi and the Seljuk Court", *The Seljuks of Anatolia, Court and Society in the Medieval Middle East* (ed. A. C. S. Peacock – Sara Nur Yıldız), London-New York 2013, s. 173-206; Fr. Taeschner, "İslâm Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilâtı)" (trc. Fikret İşıltan), *İFM*, XV/1-4 (1953-54), s. 13-14, 18, 25; Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluların Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak", *TTK Belleten*, LXXVI/276 (2012), s. 421-432; Ekrem Demiri, "Sadreddin Konevî", *DİA*, XXXV, 420-421.

MEHMET ALİ HACIGÖKMEN

MEDENÎ, Ahmed Tevfik

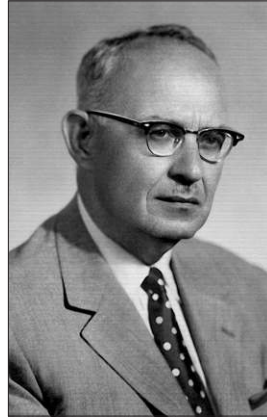
(أحمد توفيق المدني)

Ahmed Tevfik b. Muhammed
b. Ahmed b. Muhammed
el-Medenî et-Tûnisî el-Cezâirî
(1899-1983)

**Tunus ve Cezayir
bağımsızlık hareketinin
önemli isimlerinden,
ilim, edebiyat ve siyaset adamı.**

26 Cemâziyelâhir 1317'de (1 Kasım 1899) başşehir Tunus'ta doğdu. Ailesi, 1871 yılında Cezayir'de Fransız sömürge yönetimine karşı başlayan ayaklanmaya katılmış ve ardından Tunus'a göç etmek zorunda kalmıştır. Babası Cezayir eşrafından Muhammed b. Ahmed, annesi Âişe bint Ömer b. Mustafa Poyraz et-Türkî'dir. Medenî nisbesi, Medine'de doğduğu için bu nisbe ile anılan büyük dedesinden gelmektedir. İlk dinî bilgileri ailesi içinde aldıktan sonra küttâba gitti ve hıfzını tamamladı. 1909'da el-Medresetü'l-Kur'âniyye'ye kaydoldu. Burada Muhammed Safer ve Seyyid Şâzelî el-Mevrâlî'den ders aldı. Bu süreçte dinî, siyasî ve millî konulara ilgi duymaya başladı. Yazı ve hitabet kabiliyetiyle dikkat çekti. 1911 yılında İtalya'nın Libya'yı işgali üzerine arkadaşları ile birlikte halkı cihada davet etti ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için yardım topladı.

1913'te el-Medresetü'l-Kur'âniyye'yi tamamlayınca Zeytûne Medresesi'ne girdi. Burada Muhammed en-Nahlî'den tefsir, Muhammed b. Yûsuf'tan belâgat, Muhammed Sâdık en-Neyfer'den fıkıh, Muhammed b. Kâdî'dan sarf ve nahiv, Muhammed b. Şa'bân'dan mantık ve felsefe, Muâviye et-Temîmî'den Arap dili dersleri aldı. el-Medresetü'l-Haldûniyye'de Hasan Hüsnî Abdülvehhâb'dan tarih okudu ve onun gözde talebeleri arasına girdi. Bu sırada tanıştığı Hüseyin el-Cezîrî ve Sâdık er-Rızkî'dan çok etkilendi. 1914 yılından itibaren Hüseyin el-Cezîrî'nin aracılığıyla *el-Fârûk* gazetesinde yazılar yazmaya

Ahmed
Tevfik
el-Medenî

başladı. 1915'te Fransız sömürge yönetimine karşı direniş faaliyetlerine katıldı. Tüccar kılığında bazı şehirlere seyahatler yaparak davasını anlatmaya çalıştı. Bu faaliyetleri dolayısıyla tutuklandı. Üç yıl sonra serbest bırakılınca Zeytûne Medresesi'ne döndü (1918). 1920'den itibaren *eş-Şavâb*, *el-Vezîr* ve *el-Müşîr* gazetelerinde "Mansûr" takma adıyla sömürge yönetimi aleyhinde yazılar yazdı. Tunus bağımsızlık hareketinin önemli isimlerinden Abdülazîz b. İbrâhim es-Seâlibî'nin sömürge yönetimini eleştiren *la Tunisie martyre* (Paris 1920; daha sonra Hammâdî es-Sâhilî tarafından *Tûnis eş-şehîde* adıyla Arapça'ya çevrilmiştir [Beirut 1984]) adlı eserinden bazı kısımları Arapça'ya çevirip *el-Müşîr* gazetesinde yayımladı. Bu yayının geniş halk kitleleri üzerinde büyük etki uyandırması üzerine gazete kapatıldı.

Mayıs 1920'de, Şeyh Abdülazîz es-Seâlibî ile birlikte el-Hizbül-hüred-düstürî et-Tûnisî'nin kurucuları arasında yer aldı ve çeşitli görevler üstlendi. Hareketin yayın organı olan *el-Fecr* dergisinde yazılar yazdı ve yöneticilik yaptı. 1921'den itibaren cemiyet adına ülkeyi dolaşmaya başladı; yazılarının yanı sıra şehirlere ve köylerde yaptığı konuşmalarla geniş halk kitlelerini etkiledi. Bu sıralarda Lahor'da yayımlanan, İslâm birliğini ve Osmanlı hilâfetini savunan *el-Manşûr* adlı haftalık gazetenin teklifini kabul ederek yine Mansûr adıyla yazılar kaleme aldı. Filistin ve Suriye'nin haklarını savunan Emîr Şekîb Arslan ve arkadaşlarına destek verdi. Emîr Şekîb Arslan'la uzun yazışmalar yaptı. 20 Aralık 1923'te yürürlüğe giren vatandaşlık kanununa karşı çıktı. Muhammed Ali el-Hammâmî liderliğindeki Tunus işçi hareketini destekledi. İslâm dünyasının siyasal ve ekonomik açıdan güçlü olması ve müslümanların birliği için Osmanlı hilâfetini savundu. Lecnetü'l-hilâfe'nin başkanı

sıfatıyla son Osmanlı halifesi Abdülmecid Efendi'ye bir telgraf gönderip desteklerini bildirdi. Hilâfetin kaldırılmasından sonra da müslümanların problemlerinin çözümünde onunla yazışmalara devam etti (Ahmed Tevfik el-Medenî, *Hayâtü kifâh*, I, 324-328).

Ahmed Tevfik el-Medenî 1924 yılında günlük *ez-Zühre* gazetesinde dış politika yazıları yazmaya başladı. Arkadaşlarıyla birlikte kurdukları el-Mecmau'l-ilmîyyü't-Tûnisî bünyesinde yeni Tunus anayasasının hazırlık çalışmalarına katıldı. 29 Kasım 1924'te Tunus'un haklarını savunmak üzere Paris'e giden heyette sekreterlik yaptı. Tunus'a dönünce evi emniyet güçleri tarafından arandıysa da herhangi bir suç unsuruna rastlanmadı. Bir müddet sonra Haldûniyye Cemiyeti müdürü Muhammed Tâhir İbn Âşûr, kendisini davet ederek geçici bir süre için siyaseti bırakıp Kahire'ye veya Dimaşk'a gitmesini, orada yetişip üniversite öğrenimini tamamladıktan sonra Tunus'a dönmesini istedi. Ahmed Tevfik her türlü engellemeye rağmen mücadeleden vazgeçmeyeceğini belirtti ve teklifi kabul etmedi.

Tunus'taki siyasî faaliyetleri sömürge yönetimi tarafından engellenen Ahmed Tevfik 5 Haziran 1925'te anavatanı Cezayir'e sürgün edildi. Önce Kosantîne'ye, ardından başşehir Cezayir'e gitti. Cezayir belediyesi Ahmed Tevfik'in vatanına dönmesi dolayısıyla bir tören düzenledi. Cezayir hükûmeti tarafından kendisine resmî *el-Mübeşşir* gazetesini yazırlığı teklif edilirse de kabul etmedi. Âlim ve islahatçı Şeyh Abdülhamîd İbn Bâdîs'in çıkardığı *eş-Şihâb* dergisinde iç ve dış politikayla ilgili yazılar yazdı. 1926'da Tunus sömürge yönetimi tarafından siyasetle uğraşmaması şartıyla ülkesine dönmesine izin verildi, ancak kendisi bunu reddetti. Tunus'taki arkadaşlarıyla haberleşmeyi sürdürdü. 13 Aralık 1926'da izin alarak hasta anne babasını ziyaret için Tunus'a gitti. Cezayir'e döndükten sonra iki yıl ticaretle meşgul olduysa da başarılı olamayınca bundan vazgeçti. Ardından Nâdî't-terakkî cemiyetini kurdu ve burada Cezayir'in kurtuluşu için yapılan faaliyetlerin yanında konferanslar verdi. Cezayir temsilciler birliği, İslâmî yardım cemiyeti gibi cemiyetlerin kurulması, Kuzey Afrika öğrenci kongresinin toplanması, Filistin mücadelesinin desteklenmesi ve hristiyan misyonerlik faaliyetlerinin önüne geçilmesi Terakkî Cemiyeti'nin başlıca faaliyetleri arasındaydı.

Medenî, 1956'da Cezayir Bağımsızlık Cephesi'nin temsilcisi olarak Kahire'ye gidinceye kadar burada kaldı. 1931'de Abdülhamîd İbn Bâdis başkanlığındaki Cezayirli Müslüman Âlimler Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük etti ve Cezayir şehirlerini dolaşıp halkın bilinçlenmesine yönelik çalışmalar yaptı. II. Dünya Savaşı'nda Fransa ordusunda savaşa katılmayı reddedince Cezayir sömürge yönetimi tarafından kendisine çeşitli müeyyideler uygulandı. Bir taraftan Tunus'taki el-Hizbül-hüred-düstürî ile irtibatını sürdürdü, Cezayir siyasî hareketlerinde aktif rol oynadı. Fransız yönetimine karşı mücadele etti ve bu yüzden çeşitli tarihlerde kısa süreli hapis cezalarına çarptırıldı. 1953 yılında Cem'iyetü'l-ulemâ'nın idarî üyeliğine seçildi ve kurumun genel sekreterliğine getirildi. Çeşitli medrese, cami ve derneklerin kurulmasında aktif rol oynadı. Güçlü kalemi ve hitabetiyle Cezayir halkının uyanışına vesile oldu. Gazetecilik faaliyetlerine devam eden Medenî, *el-Beşâ'ir*'de haftalık yazılar yazdı. Nisan 1947'de el-Câmiatü'l-Arabiyye'nin kuruluşunun ikinci yılı münasebetiyle düzenlenen törende çok etkileyici bir konuşma yaptı. Cezayir devriminin ardından Medenî bir süre Kahire'de görevlendirildi. 1958'de kurulan ilk geçici hükümette Kültür bakanı, bağımsızlık sonrası Mısır büyükelçisi, ardından iki dönem Evkaf bakanı olarak çalıştı. 1966'dan sonra Irak, Türkiye ve İran'da büyükelçilik yaptı. 1968'de Mısır'da Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye üye seçildi. 18 Ekim 1983 tarihinde başşehir Cezayir'de vefat etti.

Eserleri. 1. *Takvimü'l-Manşûr*. Ahmed Tevfik'in ilim, edebiyat, siyaset, tarih ve coğrafyaya dair yazılarını ihtiva etmektedir (I-III, Tunus 1922-1925; IV-V, Cezayir 1926-1930). Eserin dağıtım ve satışı Fransız sömürge yönetimince yasaklanmışsa da posta yoluyla okuyuculara ulaştırılmış, bu arada Mağrib'de yayımlanan en iyi Arapça kitap ödülüne layık görülmüştür. 2. *Tûnis ve Cem'iyetü'l-ümem* (Tunus 1924). Fransız yönetiminin Tunus'tan çekilmesi ve Tunus'un bağımsız bir devlet olarak Milletler Cemiyeti üyeliğine kabul edilmesi gerektiğini savunan bir risâle olup yayımlandığında büyük yankı uyandırmıştır. 3. *Kartâcene fî erba'ati 'uşûr min 'aşri'l-hicâre ile'l-fethi'l-İslâmî* (Tunus 1927; Cezayir 1986). 4. *Kitâbü'l-Cezâ'ir* (Cezayir 1931, 1984). Eskiçağ'lardan 1930 yılına kadar Cezayir'in siyasal ve sosyokültürel tarihine dairdir. 5. *Muhammed 'Osmân Bâşâ*

Dâyi'l-Cezâ'ir 1766-1791 (Cezayir 1938). Osmanlı dönemi Cezayir tarihi için önemli bir eserdir. 6. *el-Müslimûn fî Cezîreti Şikkulliyeye ve Cenûbi İtâliyâ* (Cezayir 1945, 1951, 1968). Sicilya'nın coğrafyası ve İslâm öncesi tarihi, önemli yerleşim birimleri, Sicilya'da İslâm hâkimiyeti, Ağlebîler, Fâtımîler ve Kelbîler dönemi, Norman hâkimiyeti, sosyokültürel ve ekonomik hayat eserin temel konularını oluşturur. 7. *Hanniba'î* (Cezayir 1950). Adını milâttan önce 247-183 yılları arasında yaşayan ve Romalılar'a karşı büyük zaferler kazanan Kartacalı general Hannibal'dan alan bir tiyatro eseridir. Birlik ve beraberlik içerisinde hürriyet ve vatan uğruna kahramanca mücadele ruhunun öneminin vurgulandığı eser Cezayir, Tunus ve Londra radyolarında yayımlanmış, Kuzey Afrika ülkelerinde büyük yankı uyandırmış, sömürge yönetimlerine karşı direniş ruhunu canlı tutmuştur. 8. *Hâzihî hiye'l-Cezâ'ir* (Kahire 1956). Eserde, Cezayir tarihi ve coğrafyası hakkında özet bilgilerden sonra Cezayir'de Fransız yönetimine karşı verilen mücadeleler anlatılmaktadır. 9. *Harbû's-selâsi mi'e sene beyne'l-Cezâ'ir ve İsbânyâ 1492-1792* (Cezayir 1968, 1976, 2007). Cezayir ile İspanya arasında cereyan eden savaşları konu edinmektedir. Bu eserde de İspanya'nın Cezayir sahil şehirlerini işgali karşısında Osmanlı Devleti'nin Cezayir'i desteklemesi, Barbaros Hayreddin Paşa, Kılıç Ali Paşa gibi denizcilerin mücadeleleri neticesinde İspanya'nın Cezayir topraklarındaki emellerinin boşa çıkarıldığı vurgulanmaktadır. 10. *Hayâtü Kifâh (Müzekkirât)* (Cezayir 1973, 1977, 1982). Dört cilt olan eserin I. cildi müellifin hayatının Tunus'ta geçen dönemini içermekte ve Cezayir'e sürgün edildiği 1925 yılına kadar gelmektedir. Cezayir dönemine ayrılan diğer ciltlerden II. cilt 1925-1954, III. cilt Cezayir devrimine rastlayan 1954-1962 yıllarına, IV. cilt ise 1962'den sonraki yıllara ait olayları kapsamaktadır. Ahmed Tevfik el-Medenî ayrıca Nakîbüleşraf Ahmed Şerif ez-Zehhâr'ın *Müzekkirâtü'l-Hâc Ahmed eş-Şerif ez-Zehhâr* adlı eserini de neşretmiştir (Cezayir 1985).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Tevfik el-Medenî, *Hayâtü kifâh (Müzekkirât)*, Cezayir, ts. (eş-Şirketü'l-Vataniyye li'ne-neşr ve't-tevzi'), I-II, tür.yer.; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, s. 263-290; M. Mehdi Allâm, *el-Mecma'iyün fi hamsine 'âmen*, Kahire 1406/1986, s. 36-37; M. Sâlih el-Câbirî, *el-Edebü'l-Cezâ'irî fî Tûnis*, Tunus 1991, I, 22, 26, 28, 67, 102, 127, 165; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmilâtü Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Beyrut 1418/1997, s. 32-33; İbrâhim b. Abdullah el-Hâzîmî, *Mevsû'atü*

a'lâmi'l-karnî'r-râbi' 'aşer ve'l-hâmis 'aşer el-hicrî fi'l-âlemi'l-Arabî ve'l-İslâmî, Riyad 1419, s. 282-284; Hilâl Nâcî, "Ahmed Tevfik el-Medenî (1899-1983)", *Mevsû'atü Beyti'l-hikme li-a'lâmi'l-Arab fi'l-karneyni'l-tâsi' 'aşer ve'l-ışrin*, Bağdad 1420/2000, I, 35-37; Ali Merrâd, *el-Hareketü'l-İslâhiyyetü'l-İslâmiyye fi'l-Cezâ'ir* (trc. Muhammed Yahyâten), Cezayir 2007, s. 137-139; J. McDougall, *History and Culture of Nationalism in Algeria*, Cambridge 2007, s. 22-27, 36, 47, 49, 57, 67, 73, 209, 226, 228-233, ayrıca bk. İndeks; Ahmed İsbâvî, *A'lâmü'l-İslâhi'l-İslâmî fi'l-Cezâ'ir*, Kahire 1433/2012, s. 603-604.

CASİM AVCI

MEDİNE VESİKASI

Medine'deki farklı dinî, siyasî ve etnik grupların katılımıyla hazırlanan, Hz. Peygamber'in devlet başkanlığında birlikte yaşamayı öngören siyasî-hukukî belge.

Medine'de yaşayan müslümanlar, yahudiler ve müşrik Araplar arasında hicretten kısa bir süre sonra Hz. Peygamber'in önderliğinde hazırlanan **Medine vesikası** orijinal metninde **kitab** ve **sahife** adlarıyla, kaynaklarda ise **muvâdaa** (موادعة) ve **muâhede** gibi isimlerle anılır. Türkçe literatürde "Medine vesikası, Medine sözleşmesi, Medine anayasası" şeklinde adlandırılmaktadır. Vesika klasik kaynaklardan İbn Hişâm'ın *es-Sire'si* (II, 501-504), Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın *Kitâbü'l-Emvâl'i* (s. 193-196), İbn Seyyidünnâs'ın *'Uyûnü'l-eser'i* (I, 197-198) ve İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye'sinde* (III, 224-226) tam metin halinde günümüze ulaşmıştır. Ayrıca birçok kaynakta belgeye atıfta bulunmaktadır (meselâ bk. İbn İshak, s. 295; Vâkidî, I, 176; İbn Sa'd, II, 29; Taberî, II, 479; ayrıca bk. Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, s. 57-58). Bu sebeple vesikanın sıhhati konusunda şüphe yoktur. Metnin tenkitli neşri Muhammed Hamîdullah (*el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, s. 57-64) ve Michael Lecker (*The "Constitution of Medina" Muhammad's First Legal Document*, s. 5-31) tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkçe'ye, Urduca'ya ve çeşitli Batı dillerine çevrilmiştir (Muhammed Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, s. 57).

Klasik kaynaklarda yer alan rivayetlerden vesikanın Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra ve Bedir Gazvesi'nden önce düzenlendiği anlaşılmaktadır (Vâkidî, I, 176; İbn Sa'd, II, 29; Taberî, II, 479). Bazı araştırmacılar ise metnin müslüman-